

Jonibek BOYSUNOV,
QarDU o'qituvchisi
E-mail:boysunovjonbek@gmail.com

QarDU dotsenti T.Qurbonov taqrizi asosida

THE ROLE AND IMPORTANCE OF VALUES IN THE DEVELOPMENT OF THE SPIRITUAL CULTURE OF YOUNG PEOPLE

Annotation

This article discusses raising the spiritual culture of young people, educating the future generation with a modern outlook, and forming a sense of loyalty to our national values in their hearts.

Key words: youth, spirituality, culture, conservative, humanistic, technocratic approach, cosmopolitanism, "five important initiatives", national and religious views, political culture, moral culture.

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ ЦЕННОСТЕЙ В РАЗВИТИИ ДУХОВНОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ

Аннотация

В данной статье речь идет о повышении духовной культуры молодежи, воспитании будущего поколения с современным мировоззрением, формировании в их сердцах чувства верности нашим национальным ценностям.

Ключевые слова: молодежь, духовность, культура, консервативный, гуманистический, технократический подход, космополитизм, «пять важных инициатив», национальные и религиозные взгляды, политическая культура, нравственная культура.

YOSHLARNING MA'NAVIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHDA QADRIYATLARNI O'RNI VA AHAMIYATI

Annotatsiya

Mazkur maqolada yoshlarning ma'naviy madaniyatini yuksaltirish, zamonaviy dunyoqarashga ega bo'lgan kelajak avlodni tarbiyalash, ularning qalbida milliy qadriyatlarimizga sadoqat tuyg'usini shakllantirish haqida mulohaza yuritiladi.

Kalit so'zlar: yoshlar, ma'naviyat, madaniyat, konservativ, gumanistik, texnokratik yondashuv, kosmopolitizm, "besh muhim tashabbus" milliy va diniy qarashlar, siyosiy madaniyat, axloqiy madaniyat.

Kirish. Ma'naviy madaniyatning jamiyatda mavjud bo'lishi, o'zini namoyon qilishi madaniy qadriyatlarni yaratishda insonning biologik tur sifatida o'ziga xos jihatlarni ajratib turadi. Insondagi biologiklikdan tashqari ijtimoiylik bilan uyg'un tarbiya jarayonini aniqlash maqsadga muvofiqdir. Yoshlar ma'naviy madaniyatning mohiyati insoniyat tarixiy rivojlanishi jarayonida ijtimoiy ong shakllarida namoyon bo'lib kelgan. Tarixiy rivojlanishda insoniyat taraqqiyoti turli qarama-qarshi ikkita tendensiya asosida namoyon bo'lgan. Bir tomondan, inson borlig'ining individualligi va boshqa tomondan, jamiyatdagi integratsion jarayonlarning kuchayishi, shakllanishi odamlarning transmilliy jamoalarda uyushishidir. Shu boisdan yoshlarda ma'naviy madaniyatga nisbatan shakllanayotgan "yangicha falsafiy tafakkur kishining tashqi olam narsa va hodisalariga butunlay yangicha munosabatda bo'lishini taqozo etsa, yangicha siyosiy tafakkur esa ijtimoiy hodisalarga bo'lgan munosabatlarda umuminsoniyatning tarixiy tajribalaridan kelib chiqib, umuminsoniy qadriyatlarga umuminsoniy manfaatlar nuqtayi nazaridan yondashilishini nazarda tutadi"[1]. Shuning uchun jamiyat va shaxs dialektik o'zaro bog'liq va bir-biriga aloqador jarayonlarni ifodalaydi.

Yoshlarning ma'naviy madaniyatini rivojlantirishda qadriyatlar bilan uyg'unlashgan quyidagi yo'nalishlar muhim ahamiyatga ega. Bular: konservativ, gumanistik, texnokratik mantiqsiz yondashuv. Mazkur umumiy tamoyillarga asoslangan yo'nalishlarning har biri inson, tabiat va jamiyatga nisbatan falsafiy dunyoqarashni shakllantirish, muayyan xususiyatlarga e'tiborni qaratish singari o'ziga xos tarbiya modelini yaratadi.

Bugungi O'zbekiston yoshlarida ma'naviy madaniyatning shakllanishidagi asosiy omil bu erkin

shaxsning kamol topishi uchun xizmat qiladigan muhim yo'nalish insonparvarlik qadriyatlaridir. Yoshlar ijtimoiy ongida ta'limni insonparvarlashtirish jarayon bilan bog'liq bir qator tamoyillar mavjud. Bular:

- yangi ijtimoiy va tabiiy muhitdagi avlodlar tomonidan yoshlarga hurmat ruhida munosabatning tan olinishiga xizmat qiladigan ijtimoiy himoya, qadr-qimmat va huquqlarning jamiyatda e'zozlanishi;

- yoshlarning yangi avlod su'byektlari sifatida jamiyat tomonidan yaratilgan shart-sharoitlarga yondashuviga qaratilgan o'zini o'zi belgilash, o'zini anglash hayotini yaratishga moyil qobiliyatlarni rivojlantirish;

- ta'lim tizimida shaxslararo munosabatlarni insonparvarlashtirishda o'quvchilar, ota-onalar va bolalar, o'qituvchilar va talabalar tamoyillari asosida hurmat, rahm-shafqat, bag'rikenglik, mehr-oqibat singari insoniy tuyg'ularni kuchaytirish.

Ta'lim jarayonidagi insonparvarlik yoshlar ongining o'zgarishiga imkon beradi. Bunda ta'lim bug'inlaridagi yoshlarning qiziqishlari va xususiyatlarini hisobga olgan holda, aholining turli qatlamlari ijtimoiy muhitini o'rganish, milliy g'oyaga asoslangan falsafiy tafakkurni rivojlantirish muhim fuqarolik pozitsiyasi hisoblanadi.

Globalashuv davrida ma'naviy madaniyatning jamiyat rivojida yangilanib borishi jarayonida inson, millat, xalqning ijtimoiy ongi va tafakkurida o'ziga xos milliy qadriyatlarga asoslanishi aks etgan. Unda jahon yoshlari ma'naviy olamida namoyon bo'layotgan o'zgarishlarning ijobiy va salbiy jihatlarni o'rganish, bu boradagi islohotlarni yangi O'zbekiston sharoitida takomillashtirish masalalari o'rin olgan.

Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar natijasida yoshlarning milliy mentalitetiga mos ijtimoiy-madaniy muhitni yaratishga qaratilgan jarayon boshlandi. Ularning ma'naviy madaniyatini yuqori darajada zamonga moslashtirish, innovatsiyalarga asoslangan sharoitlar yaratish borasida keng ko'lamli izchil ishlar davom etmoqda. Ta'limni sifat jihatdan yaxshilash, mazmunan dunyo tajribasi bilan uyg'unlashtirish, undagi mavjud g'oyalar, ehtiyojlar, ideallarni milliy mentalitetga xos tarzda amalga oshirish yo'lga qo'yildi. Jamiyatda yoshlar uchun ma'naviy madaniyatga mos ijtimoiy-madaniy makon yaratish, ta'limning barcha bug'inlarida yoshlar tarbiyasini o'zida mujassam etgan rivojlanish darajasi, uning manfaatlari va ehtiyojlarini qoplash tizimi shakllandi.

Ta'limning inson hayotida qanchalik muhimligi, uning savodli bo'lishi jamiyatda mavjud keng ko'lamli ma'lumotlarga ega bo'lishiga yordam beribgina qolmasdan, ma'naviy madaniyat darajasining yangilanishiga xizmat qiladi. Shu boisdan, yoshlarni milliy qadriyatlarga oshno qilib kamol toptirish, milliy mentalitetida ajdodlar mersiga ixlosmandlik tuyg'ulari aks etishi lozim. Ularda mentalitet, ajdodlar merosiga e'tiqod, o'tmish qadriyatlariga zavqiy munosabat kuchayishi, shu asosda ma'naviy madaniyatning har bir elementlariga ehtiyoj uzluksiz bo'lishi kerak. Shu boisdan jamiyatda "milliy qadriyatlarimiz, sharqona axloq-odob va milliy mentalitetimizni inobatga olgan holda jahon sivilizatsiyasi darajasida bilimdon, ma'lum kasb-hunarga ega bo'lgan shaxsni shakllantirish uchun demokratik tamoyillarga asoslangan tarbiya va ta'lim isloh qilindi"[2].

Insoniyat ma'naviy madaniyatning ertasini translyatsiya qilishdan qochishi, yuksak darajada rivojlangan robotlar jamiyatini yaratishi kerak emas. Balki barcha narsadan ustunlikka ega, voqelikni hissiyot va mustaqil fikrlash orqali tahlil etadigan fozil odamlar jamiyatini afzal ko'rishi lozim. Odamlar kelajakka ishtilishi kerak, lekin orqaga qarab, o'zining teran ildizlardan ajralmasdan, ular bilan birga rivojlanishi dardkor.

Yoshlar ma'naviy madaniyatni rivojlantirishda falsafiy kategoriyalar va dialektik qonunlar muhim bo'lib, bu o'zaro bog'liqlik mazmundagi funksional o'zgarishlarga xizmat qiladi. Madaniy jarayonning tarkibiy elementlari, uning ichki mohiyatida shakl va mazmun milliy mentalitet negizida namoyon bo'ladi. Bugungi kunda yoshlarimiz mentalitetidagi funksional o'zgarishlar namoyon bo'lishining asosiy shakllari mavjud. Birinchidan, submadaniyat nuqtai nazaridan sobiq ittifoq davrida yoshlarning madaniy faoliyati, ijtimoiy ongi, mafkuraviy qarashlariga ta'sir ko'rsatgan sovet madaniyatining muhim ko'rsatkichlari bo'ldi. Ushbu jarayonda yoshlarning axloqiy ongi, milliy mentalitetida davr mafkurasining hukmron g'oyasi mustahkam joy oldi. Ikkinchidan, yoshlarning ma'naviy madaniyati mustaqillik davrida milliy mentalitetni rivojlantirishga qaratildi. Shu bilan birga jamiyatda yoshlar faoliyatida g'arbga intilish kuchayib, yangi madaniyat elementlarining kirib kelishi natijasida ma'naviy madaniyatdagi funksional o'zgarishlar sodir bo'ldi. Ayniqsa, G'arb ommaviy madaniyatidagi stereotiplar va kosmopolitizm g'oyalari yoshlar tomonidan qadriyat sifatida qabul qilina boshlandi. Bunday ijtimoiy-madaniy tafakkur xalqimiz dunyoqarashiga yot g'oyalar sanaladi. Ayniqsa, "kosmopolitizm g'oyasi o'zbeklarning mentalitetiga to'g'ri kelmaydigan buzg'unchi g'oyadir. Chunki, unga ergashish mustaqilligimizdan mahrum bo'lish demakdir. Biz uchun bu yorug' jahonda o'zbeklarning yashaydigan joyi bitta – bu ham bo'lsa – mustaqil O'zbekiston davlatidir"[3]. Yoshlarning bu madaniyatga ergashishi ijtimoiylashuv sifatida badiiy va estetik timsollarda amalga oshirildi.

Yoshlar ma'naviy hayotida sodir bo'layotgan xilma-xil o'zgarishlar, ijtimoiy jarayonlar bevosita yangi O'zbekiston madaniyatining falsafiy muammolarini

globallashuv bilan uyg'un ravishda umumnazariy tarzda tushunish, ma'naviy madaniyatni yangi bosqichga olib chiqish uchun xizmat qiladi. Jamiyatdagi sodir bo'ladigan o'zgarishlar bevosita ham madaniyat, ham ma'naviyat, ham ijtimoiy hayotning mafkuraviy jihatlarini o'zida ifodalaydi. Ijtimoiy muhitda yuzaga keladigan muammolarni o'rganish, yoshlarning jamiyatdagi ijtimoiy institutlar faoliyatidagi rolini aniqlash, o'ziga xos sotsiologik so'rovnomalarni talab etadi. "2021 yil iyun-avgust oylarida Samarqand va Qashqadaryo viloyatlaridagi 645 nafar respondentlarga bir qator savollar bilan murajaat qilindi. Jumladan, so'rovnoma orqali yosh respondentlarga berilgan savollarga qo'yidagicha javoblarni berishdi. Sizningcha, ma'naviy madaniyat tizimiga nimalar kiradi? degan savolga 65,6 % ishtirokchilar xalqimizning asrlar davomida shakllangan milliy qadriyatlari, urf-odatlar, an'analar va ma'naviy boyliklar deb, 24,4 % ishtirokchilar madaniy meros obyektlari, masjid va madrasalar deb, 8,3 % ishtirokchilar moddiy boyliklar va inson yashashi uchun zarur mahsulotlar deb, 1,7 % ishtirokchilar qiziqmayman deb javob berishgan. Javoblardan ko'rinish mumkinki, yurtimiz yoshlari bugungi kunda ilm-ma'rifat va o'tmish merosimiz bilan bog'liq jarayonlarga befarq emas"[4]. Bu esa, yoshlarimiz o'zlarining ma'naviy madaniyatini o'rganishga qiziqib borayotganligi, joylarda xalqimizning ma'naviyati yuksalib borayotganligini ko'rsatib bermoqda.

Jamiyatdagi yangilanish jarayonlarida yoshlarning individual faoliyati, tabiiy ehtiyojlardan kelib chiqib o'z erkinliklarini namoyon etishi ijtimoiy taraqqiyotga ijobiy xizmat qiladi. Jamiyatda ijtimoiy munosabatlarni tartibga solish, an'anaviy boshqaruv tizimidagi munosabatlarni meyoriy-huquqiy normalar asosida tadrijiy rivojlanishini ta'minlash muhim ahamiyatga ega. Buning uchun mavjud muammolarni davlat islohotchiligi asosida yoshlar manfaatlari o'lida tizimli amalga oshirish, har bir sohada yoshlarning faol ishtirokini ta'minlash har bir davlat rivojida muhim ahamiyatga ega. Globallashuv jarayonida ilm-fan va ta'lim sohasidagi o'zgarishlar bevosita yoshlar faoliyatiga ta'sir ko'rsatib, bunda milliy ommaviy axborot vositalarining rolini oshirish, turli axborotlashgan jamiyatdagi ma'lumotlarni yangicha mexanizmlarga asoslanib tarqatish kuchaydi.

Jamiyatda yoshlarning demokratik tamoyillar asosida yashashi va innovatsion muhitda kamol topishi uchun zamonaviy bilimlarni birlashtirgan ijtimoiy-madaniy faoliyatga mos yoshlarning yangi avlod dasturlari vujudga keldi. Mana shunday dolzarb ahamiyatga molik, yoshlarning barcha qatlamlarini qamrab olgan "Besh muhim tashabbus" jamiyatning barcha sohalarini rivojiga o'zining ijobiy ta'sirini ko'rsatdi.

Jamiyatda ushbu tashabbus doirasida ma'naviy madaniyatni rivojlantirishga qaratilgan institutsional tizim shakllanib, yoshlarga keng ko'lamli imkoniyatlar yaratildi. Natijada yoshlar falsafiy dunyoqarashida ijtimoiy masalalarga yechim topilib, davlatning jahondagi nufuzini yanada mustahkamlash uchun mamlakat bo'lab yangilanish jarayoni boshlandi. Nafaqat jamiyatdagi yangicha qiyofa, yoshlarning milliy tafakkuridagi kelajakka ishonch tuyg'ularining ezgu ro'yobi uchun zamin paydo bo'ldi. Ushbu tashabbus yoshlarning ma'rifiy-madaniy kamoloti bilan bir qatorda, milliy qadriyatlarga nisbatan yuksak insonparvarlik, tarixan shakllangan millat an'alarini ma'naviy tajriba asosida ulug'lash, yoshlarni erkin fikrlashga yo'naltirgan tizim sifatida demokratik islohotlarni amalga oshirishga imkoniyatlar yaratdi. Yoshlarning milliy g'ururini har qanday ko'rinishdagi ma'naviy tahdidlardan asraydigan milliy g'oya asosida butun xalqning targ'ibotiga, turli yoshlar ma'naviy madaniyatini birlashtiradigan kuchga aylanib, mustahkam e'tiqodli avlodni tarbiyalash vazifasini bajaradigan tizim sifatida namoyon bo'ldi.

Xulosa va takliflar. Besh muhim tashabbus negizida jamiyatda yoshlar ma'naviy madaniyatini isloh qilishda quyidagilarga alohida e'tibor qaratildi:

– yosh avlod faoliyatida demokratik islohotlar rolini mustahkamlashga adabiyot va san'atning mavqeini yanada oshirish, barcha sohalarida izchil va rejali tarzida teatr, rassomchilik va san'at yo'nalishlarida iqtidorli yoshlarni izlab topish, ularning noyob qobiliyat va iste'dodlarini ro'yobga chiqarishga e'tibor qaratish;

– jahon yoshlari bilan sportning barcha turlari bo'yicha raqobatlasha oladigan yosh avlodni kamol toptirish asosida ijtimoiy faol va harakatchan, chaqqon va epchil, har qanday sport turlarida o'zini namoyon qila oladigan, o'zgarishlarga bardoshi, chidamli, mard va jasur farzandlarni tarbiyalab voyaga yetkazish;

– jamiyatda yoshlar aqliy salohiyatini yuksaltirishga xizmat qiladigan kompyuter texnologiyalari sohasidagi

bilimlarni oshirishga doir munosabatlarga qiziqishini kuchaytirishni nazarda tutadigan, milliy qadriyatlar va insonparvarlikka asoslangan avlodni voyaga yetkazish;

– yoshlarning yuksak ma'naviyatini shakllantirishga xizmat qiladigan shaxsni tarbiyalashda ijtimoiy ehtiyojlar va ma'naviy madaniyatni mentalitetga mos holda kamol toptiradigan kitob mutolaasi jarayonini har bir hududni rivojlantirishga doir falsafiy tafakkurni boyitish;

– jamiyatda xotin-qizlarning rolini mustahkamlashga doir izchil chora-tadbirlar rejasini uzluksizligini ta'minlash va shu asosda har bir ish bilan band bo'lmagan qizlarning faoliyatini yo'lga qo'yishga bog'liq bo'lgan innovatsion loyihalar negizida yangi ish o'rinlarini yaratish.

Mazkur tashabbuslarni yoshlar o'rtasida keng targ'ib qilish, ularning ma'naviy madaniyat tizimidagi rolini ochib berish muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR

1. Карим Т. Миллий тафаккур тараққиётидан. –Тошкент: Чўлпон, 2003. 146-бет.
2. Ғайбуллаев О. Эстетик маданият. –Тошкент: Наврўз, 2020. 165-бет.
3. Яхшиликков Ж., Мухаммадиев Н. Миллий ғоя: Ўзбекистонни ривожлантириш стратегияси. –Тошкент: Чўлпон, 2018. 320-бет.
4. Социологик сўров муаллиф томонидан тайёрланган ҳамда Қарши давлат университети Миллий ғоя, маънавият асослари кафедрасининг 2021 йил 14 сентябрдаги № 1А-сонли йиғилишида маъқулланган дастур ва анкета асосида 2022 йилнинг сентябрь-октябрь ойларида Самарқанд ва Қашқадарё вилоятларининг 5 та ташкилотиди жами 655 нафар респондент орасида ўтказилган.
5. Haqqulov N., Xolmurodova Z. O'quvchi yoshlarda kitobxonlik madaniyatini shakllantirish dar talabi // Ijtimoiy fanlarni o'qitishning dolzarb masalalari: muammolar, yechimlar va istiqboldagi rejalar. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. –Samarqand: 2017. 74-bet.
6. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. –Toshkent: O'zbekiston, 4-jild, 2020. 409-bet.
7. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi. –Toshkent: O'zbekiston, 2021. 228-bet.